

МАРИЈА АЛЕКСАНДРОВИЋ (1972–2025)

Марија Александровић, значајна научница и истраживачица на пољу ромологије, компаратисткиња, фолклористкиња, преводилац и књижевница, рођена је 3. септембра 1972. године у Новом Саду. Основну школу завршила је у Жабљу, а средњу пољопривредну у Зрењанину. По завршетку средње школе уписује Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек српска књижевност и језик. Основне студије је завршила 2005. године и стекла звање професора српске књижевности и језика. Специјалистичке студије уписала је 2005. године, такође на Одсеку за српску књижевност и језик Филозофског факултета у Новом Саду, а 2006. године одбранила је специјалистички рад посвећен стиху ромске лирско-епске усмене поезије, који је обележио почетак њеног преданог рада на изучавању ромског усменог стваралаштва и традиционалне културе, и то у компаративном контексту српског и јужнословенског усменог стваралаштва. На Филозофском факултету у Новом Саду на Одсеку за српску књижевност и језик завршила је постипломске студије. У мају 2010. године одбранила је магистарски рад под називом *Ромске ејско-лирске њесме, сџарија и нова бележења (класификација, њеме, значење)*, а у децембру 2015. године, успешно је одбранила и докторску дисертацију под називом *Симболи ромске усмене њоезије – засџуџьеносџ и значење*.

Најзначајнији допринос Марије Александровић не само ромологији већ и балканској фолклористици и компаративним истраживањима представљају њене књиге: *Баџила сам јабуку у њећ. Ромске ејско-лирске и лирске њесме – сџарија и нова бележења (класификација, њеме, значења)* (2012); и *Симболи ромске усмене њоезије. Засџуџьеносџ и значење* (2015). Полазећи од претходних истраживања и бележења ромског усменог стваралаштва, али и од властитог теренског рада, Марија Александровић је остварила пионирски подухват у научној презентацији и испитивању ромске фолклорне грађе. Иако није реч ни о првој ни о јединственој збирци ромске усмене поезије, њена књига *Баџила сам јабуку у њећ...* доноси прво систематски спроведено класификовање и тематски, мотивски, поетички и културолошки засновано истраживање како већ постојећих збирки ромског усменог песништва тако и новонастале збирке. Ромско усмено песништво сагледава се у контексту српског и јужнословенског епско-лирског и лирског песништва и с обзиром на његов мотивски и тематски фонд, што је, истовремено, добра основа и за уочавање разлика и утврђивање самосвојности испитиване поетске грађе. Реч је о добро приређеној, пажљиво преведеној и сажето коментарисаној збирци, која отвара увид у богатство и лепоту ромског усменог фолклора. Упркос ведрим тоновима које уносе свадбене и шалјиве песме, за целину збирке важи закључак који ауторка даје уз лирске песме: „Заједничко овим песмама јесте и преовлађујуће осећање туге и усамљености. Чини се да је маргинализована, сиромашна и дискриминисана ромска заједница условила доминантно осећање туге, неправде и одбачености. Са

изузетком свадбених песама, већина осталих осенчена је негативним осећањима: страхом од сиромаштва, сукобима унутар заједнице, покиданим породичним везама.“ Сажети коментари ауторке који прате поједине песме поред тога што тумаче и коментаришу, наговештавају и низ нових, потенцијалних праваца истраживања, поетичког, значењског, али и социјално-културолошког.

Монографија *Симболи ромске усмене поезије. Засићеност и значење* (2015) полази од претпоставке „да је симбол универзални језик [...] зато што је виртуално доступан сваком људском бићу“, али и да „постоји врло тесна веза између мишљења, језика, духовног и душевног живота људи и симбола“. Већину симбола, односно симболичких значења којима се бавила, Марија Александровић је разматрала крећући од онога што је универзално ка ономе што је специфично и потенцијално различито са становишта ромске културе. Тако разматрање симболичких значења у ромској култури почиње од најопштијег концепта Бога, као заштитника и онога ко суди и кажњава, и симболике небеских тела: Сунца, Месеца и звезда, која су и сама у такозваним космичким религијама била божанства. Следи разматрање симболичке природе стихија: ватре, воде, ветра, те симболика пута, човековог тела и животиња (змија, коњ), биљака (коприва, врба, јабука, крушка, орах). На крају се разматрају симболика боја (бела, црвена и црна) и бројева (три, четири и седам). Монографија систематизује резултате углавном спорадичних бележења ромског фолклора, указујући тако на његово богатство и значењску разуђеност. Поред осталог, у раду се презентују и резултати истраживачког и сакупљачког рада ауторке. Анализом симбола и симболичких значења у широко захваћеној усменокњижевној грађи доприноси се њеном даљем систематизовању и јаснијем оцртавању значења и улоге фолклора у ромској култури. Рад успешно укључује резултате постојећих истраживања ромске усмене књижевности и традиционалне културе и указује на нове, плодотворне, правце рада: на социо-културне аспекте овог усменог стваралаштва, на његову везу са већинском културом и на особености, али и универзална значења ромског фолклора.

Од школске 2008/9. године Марија Александровић почела је да ради на Високој школи струковних студија за васпитаче „Михаило Палов” у Вршцу, где је изабрана у звање професора струковних студија за предмете: *Ромски језик, Књижевност за децу на ромском језику и Методика развоја говора на ромском језику*. Од школске 2015/16. до 2016/17. године, предавала је *Савремени ромски језик* у својству асистента на Филолошком факултету у Београду, на катедри за оријенталистику. Била је страшно посвећена свим видовима друштвеног активизма који су имали за циљ да унапреде културни и образовни статус ромске заједнице, али и да ромску културу учине познатијом и приступачнијом другима. Од 2013. године постала је чланица Одбора за проучавање живота и обичаја Рома у Српској академији наука и уметности у Београду.

Битан аспект социјалног еманципаторског ангажмана на пољу ромске културе представљале су и колективне монографије и монографске студије у чијој изради је Марија Александровић учествовала. Она је тако допринела сакупљању и публиковању књиге *Ромкиње. Биографије старијих жена Ромкиња у Војводини* (2001), која садржи животне приче деветнаест старијих жена Ромкиња. Овај пројекат су, у оквиру ширег пројекта Животне приче Војвођанки, реализовале три студенткиње Женских студија Марија Александровић, Станка Димитров, Јелена Јовановић, уз сарадњу и менторско вођење др проф. Свенке Савић. *Ромкиње* су биле прва у нас објављена књига која се бави судбином старијих Ромкиња и прва чије су коауторке биле младе Ромкиње. Ова књига може се читати као материјал интересантан са становишта изучавања фолклора и културе Рома, али и као важан корак у еманципације Ромкиња и развијању њихове самосвести. Исто важи и за монографске студије

Девица да или не (објављена с Вероником Митро, 2003) и *Оне инсџириџу – Афирмација ромских жена* (с Весном Радоман, 2016). Овај аспект рада Марије Александровић посвећен је женама које бивају двоструко маргинализоване: као део социјално и економски маргинализоване ромске заједнице, али и унутар те исте заједнице, као жене (нешколовање женске деце; удаја без права избора/продаја; нехармоничан брачни живот; мукотрпна борба за опстанак; бројни абортуси; дискриминаторске религијске представе и обредно-обичајна пракса). Ове књиге су биле изразито еманципаторске, и унутар ромске и унутар већинске заједнице, не само зато што су указале на једну вишеструко потиснуту и пригушену социјалну групу већ због тога што су се побуниле против таквог стања.

Изузетно важан и за ромску заједницу драгоцен био је и педагошки рад Марије Александровић, како професорско и менторско деловање у високој школи за образовање васпитача тако и свестрпни научни, стручни и методички ангажман. Поред *Приручника за Мејџодуку развоја ромског језика деце ђредшколског узрасћа* (са Љиљаном Келеман, 2016); и *Приручника за васџиџаче: Инклузивна и инџеркулџурална димензија ђредшколског васџиџања* (са Славицом Коматина и Александром Стојановићем, 2017); Марија Александровић је била и ауторка читанки за ромски језик као изборни предмет: *Jakha e vaktoske – Drabarno pustik thaj bučarimasko lil šovtone klasake, Rromani čhib e kotorencа pale nacionalno kultura* [Очи времена – Читанка и радни лист за шести разред за изборни предмет Ромски језик са елементима националне културе, са Рајком Ђурићем, 2022] и *Dromarnejа lačho djes! – Drabarno pustik pandžtone klasake, Rromani čhib e kotorencа pale nacionalno kultura*. [Путниче добар дан! – Читанка и радни лист за пети разред за изборни предмет Ромски језик са елементима националне културе, с Рајком Ђурићем и Златомиром Јовановићем, 2022]. Истовремено, објавила је низ радова у научној и стручној публицистици у којима се поред свог основног интересовања за усмену књижевност и обичајну праксу ромске заједнице бавила наставом ромског језика, питањима инклузије, рада с талентованима, заступљеношћу ромских ученика на различитим нивоима образовања и пороблематиком наставе и систематизације ромског језика.

Учествовала је у низу националних, регионалних и интернационалних скупова (поред осталог то су били: Међународни научни скуп *Промене иџенџиџиџа, кулџуре и језика Рома у условима џланске социјално-економске инџиџтраџије*, у организацији Српске академије наука и уметности, Београд, 2010; Регионална конференција *Сџандарџизација ромског језика за земље бивше Јуџославије*, Сарајево, Босна и Херцеговина, 2012; Међународна панел дискусија: *Translator Education and training for Romani at the Third IATIS Regional Workshop – Western Balkans translator and interpreter training, 25–26 September 2014, at the Faculty of Philosophy, Novi Sad; International Conference for Activists and Experts: Classrooms Beyond Race-Inclusive Education for Romani Children, 5–6 October 2015, Belgrade*; на скуповима у организацији Шведског института за језик и фолклор од 2017. до 2019; The 4th International Conference on Silk Road, Cappadocia/Nevsehir, Turkey, 17–18 december 2020. и др.). Акредитовала је и спровела као ауторка, коауторка и реализаторка десет програма за обуку васпитача и предавача ромског језика.

Најзад, поред едукативних сликовница, чији је циљ био да се унапреди образовни рад с ромском децом предшколског и раношколског узраста: *Munri familija: pinturako lil pe rromani čhib pale čhavora katar 6 dži 7 berš – Моја џорџиџа: сликовница на ромском језику за деџу од 6–7 џодина* (2016); *Kana o Vajo fulavel pe bal, delpe kupa e čar – Када се Ваја чеџља, џаласа се џрава. Приручник за рад са деџом ђредшколског узрасћа који су билниџвални џоворници ромског и срџског језика* (2017); *Čikalo sikljol te ginavel – Ginavas dži ke deš. Čikalo учи да броџи – Броџимо до десетџи, сликовница са аџуди заџисом* (2020); *Kaj garadilo o Čikalo? – Вге се сакриџо Čikalo?*

Едукативна сликовница њочетних математичких њојмова – Марија Александровић писала је и ауторске бајке и приповетке за децу на ромском и српском језику и била ауторка прве изведене радио-драме за децу на ромском језику (драма и приповетке су објављени у књизи *Драма за децу „Аџни божанство ваџре“ и груџе џриче / E drama pale čavorra „O Agni devlipe jagako“ thaj aver paramiča* – 2024). Драма обрађује тему из ромске митологије, где се главни јунаци божанство ветра, воде и ватре упркос различитости мире зарад општег добра, а то је спас ромског племена на чијем је челу краљ Пенга. Драма на духовит и ведар начин, уз преплитање ромских загонетки и брзалица, указује деци на значај заједништва, добротe и љубави. Ауторске бајке и приповетке Марије Александровић представљају драгоцен допринос ромској књижевности за децу, која је мање више тек у зачетку, а тиме и стварању оног читалачког фонда који је неопходан за унапређења школовања и образовања Рома, од предшколског до средњошколског образовања. Сем тога, ова добро написана, духовита и забавна збирка може допринети и ширењу позитивних представа о ромској култури код неромског дела већинске популације, па и шире. Објављивањем прича и на енглеском језику обезбеђује се драгоцену штиво за наставу енглеског језика, пре свега ромским ученицима и шире, али, истовремено, ово је вредан допринос и промоцији ромске културе.

Ауторка је инвентивно искористила своју научну вокацију – изучавање богате усмене културе Рома. Полазећи од богатог и вредног, а недовољно познатог усменог приповедања Рома и митских прича о легендарном ромском краљу Пенги, вилењаку Каранкочију и Пенгиним помагачима магарцу Мурги и коњу Дандалу, Марија Александровић створила је стилски дотеране, уметнички вредне ауторске бајке, које се обрађују савременом детету повезујући његова искуства, жеље и недоумице са светом древне прошлости и његовим фантастичним бићима. Духовите и забавне приче Марије Александровић пропраћене су тумачењем митских ликова, које је драгоцену допуна свету прича.

Целином свог научног, педагошког, књижевног и људског ангажмана Марија Александровић је сведочила о таленту, преданости, вредноћи и пожртвованости којима је задужила властиту заједницу, али и српску и регионалну књижевност и културу.

Љиљана Ж. Пешикан-Љуцићановић
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду
ljilja@gmail.com

UDC 821.163.41:929 Aleksandrović M.
<https://orcid.org/0009-0006-7815-8301>
Примљен: 10. маја 2025. године
Прихваћен маја 2025. године